

УДК 378.147 (045)

О.В.Добротвор

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ПРЕДМЕТ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті розглянуто проблему трактування комунікативної компетентності як результату у навчальному процесі. Систематизовано основні підходи до розуміння предмету комунікації, до визначення сутності комунікативної компетентності людини.

Ключові слова: комунікативна компетентність, комунікація, продуктивна діяльність.

Постановка проблеми. Поняття «комунікативна компетентність учня (студента)» недавно з'явилося у вітчизняній освіті у зв'язку з запровадженням компетентнісного підходу. Власне компетентність людини педагоги розуміють як індикатор реального результату сучасної підготовки, який проявляє здатність людини розв'язувати проблеми, характерні для певної сфери діяльності. При цьому обговорюється проблема трансформації змісту освіти, перетворення його з моделі, яка існує об'єктивно, для «всіх» учнів, у суб'єктивне «живе» знання, яке є надбанням індивідуальності учня.

Головна теза, яку зазначають всі науковці: компетентнісний підхід висуває на перше місце не поінформованість учня, а його «вміння знаходити адекватне рішення проблем у різних ситуаціях, вміння визначити процедуру (об'єднання знання та дії), що підходить для цього» (Шишов С. Є., 2001, с. 72). Більшість українських педагогів використовують узгоджені трактування понять «компетенція» та «компетентність». З цього приводу О. Пометун відзначає, що «компетентність» складає комплекс життєвих вимог до результатів освітньої діяльності, орієнтує на практичні досягнення у процесі навчання» (Пометун О. І., 2004, с. 66). Зазначення суб'єктно-особистісного фактора в понятті «компетентність» спрямовує до конкретизації терміну «комунікативна компетентність» як результату підготовки учня (студента), котрий можна оцінити. Проте, аналіз наукової літератури з питань компетентнісного підходу виявив неоднозначність у тлумаченні основних понять, які є новими для вітчизняної дидактики.

Наше звернення до проблеми узгодження наукових висновків щодо визначення сутності комунікативної компетентності людини

© Добротвор О. В., 2013

обумовлено актуальністю переорієнтації шкільної та вузівської педагогіки на практичний розвиток здібностей молоді брати участь у реальних ситуаціях життєдіяльності сучасного світу.

Мега статті: систематизувати підходи у науковій літературі щодо визначення поняття «комунікативна компетентність».

Завдання дослідження теоретично обґрунтувати необхідність встановлення взаємозалежності понять «комунікація» та «комунікативна компетентність» для розвитку компетентнісної освіти.

Аналіз досліджень і публікацій. Вивченню комунікативної компетентності в різних аспектах присвятили свої дослідження Г. Андрєєва (Социальная психология 2000), О. Божович (Возможности и ограничения коммуникативной компетенции подростков, 1999), Ю. Жуков (Диагностика и развитие компетентности в общении, 1991), В. Кан-Калик (Грамматика общения, 1995), О. Леонтьев (Что такое язык, 1976), Л. Петровська (Компетентность в общении: Социально-психологический тренинг, 1989), Д. Равен (Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация, 2002), І. Родигіна (Діяльнісний підхід до формування базових компетентностей учнів, 2005), О. Сидоренко (Тренінг коммуникативной компетентности в деловом взаимодействии, 2004), та ін. Досліджувались питання забезпечення ефективності комунікативної взаємодії учасників навчально-виховного процесу, розвитку комунікативних вмінь, формування здатності організувати та здійснювати спілкування з іншими людьми, розглядалися класифікації комунікативних вмінь та методики навчання. Однак, на сьогодні недостатньо досліджень, що присвячені вивченню методологічного зв'язку комунікативної компетентності та її основи — комунікації.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукової літератури показує, що педагогічний зміст поняття «комунікативна компетентність» детермінований міжнауковим контекстом теорії комунікації. Однак, теорію комунікативної компетентності в останні роки активно розробляють як теорію мовленнєвої поведінки. Відповідно, більшість дослідників розглядає здатність людей до ефективного спілкування усно та письмово рідною та іноземними мовами як суттєву ознаку комунікативної компетентності, пропонуючи, на наш погляд, звужене її трактування. У проаналізованих дослідженнях педагогічну категорію «комунікативна компетентність» розглянуто переважно в рамках засвоєння норм і правил (культури) рідної мови у

дошкільному або молодшому шкільному віці (Шитова И. Ю., 2005), для встановлення контактів у зв'язку з вивченням іноземної мови (Григорьева Т. Ю., 2003). Це можна пояснити історією поняття «комунікативна компетенція». Воно зародилось у надрах комунікативно-орієнтованої лінгвістики, тому обмежувалося мовленнєвою компетенцією. Перейшовши до галузі соціолінгвістики та методики вивчення іноземних мов, ця категорія стала тісно співвідноситися з процесами спілкування (Изаренков Д., 1990).

Результати аналізу наукових досліджень дозволяють виділити *інформаційний, лінгвістичний та діяльнісний* наукові підходи до розуміння предмету комунікації і, відповідно, до визначення сутності комунікативної компетентності. *Інформаційний підхід* (Якобсон Р. О., 1985) направлений на вивчення в основному психологічних особливостей прийому та передачі інформації, характеристик комунікатора і реципієнтів, засобів спілкування (як обміну інформацією). Очевидно, що такий підхід дозволяє слідкувати за ходом комунікативної взаємодії, відтворюючи її схему, але не відкриває її внутрішню природу і характер двосторонньої активності комунікантів. Функціонально-мовне трактування комунікативної компетентності зустрічаємо і в документах Європарламенту та Ради Євросоюзу. О. Волошина, досліджуючи особливості компетентнісного підходу у Великій Британії, зазначає, що «комунікація визначається як ключове вміння, яке складається з умінь говорити і слухати, читати і писати» (Волошина О., 2006, с. 84), хоча й вказує: комунікація є необхідною для ефективної участі у групових дискусіях. Дефініцією «комунікація» послуговуються і фахівці з комп'ютерних технологій, трактуючи її зміст як передачу інформації за допомогою комп'ютерної мережі. Таке трактування змісту комунікації є контекстно-обумовленими, специфічно галузевими (або звуженими).

У прибічників *лінгвістичного підходу* до комунікації у центрі уваги знаходиться переважно сфера мовної діяльності людини, вони розглядають мовний акт як основу комунікації, визначаючи розходження структур зовнішньої та внутрішньої мови (Леонтьев О., 1976, Почепцов Г., 1999 та ін.). Ми враховуємо у своєму дослідженні, що мову використовують у комунікації як важливий інструмент, який впливає на результат комунікативної дії. Однак, особливу увагу звертаємо на висновки О. Леонтьєва: «спілкуючись, учень повинен говорити не заради самої мови, а заради того, щоб вона зробила потрібний вплив (Леонтьев А., 1976, с. 17).

Діяльнісний підхід прослідковуємо в психолого-педагогічних дослідженнях вчених, які розглядають комунікацію як вид діяльності: О. Божович (Возможности и ограничения коммуникативной компетенции подростков, 1999), В. Кан-Калик (Грамматика общения, 1995), К. Касториадіус (Воображаемое установление общества, 2003), Ю. Хабермас (Теория коммуникативного действия, 1993), М. Хайдеггер (Бытие и время, 2002), Г. Щедровицький (Технология мышления, 1961) та ін.). У межах означеного підходу комунікативна компетентність виявляється тільки в діяльності й зумовлює здатність індивіда (учня) до розв'язання проблем, до цілеспрямованої продуктивної діяльності та кооперації. Важливу для нашого дослідження цілеспрямованість та соціальність комунікації зазначав К. Касториадіс: «Відтворення індивідом мережі, яка створена іншими індивідами і речами, має на увазі, що він сам знаходить в цій мережі певне місце, що він в неї вплетений» (Касториадіс К., 2003, с. 389). М. Хайдеггер, визначаючи явища комунікації, використовував вираз «слухання-один-одного», розуміючи специфіку комунікативних процесів в артикуляції «розуміючого буття-один-з-одним», співнастроювання, зрозумілості події (Хайдеггер М., 2002, с. 163). Ю. Хабермас вважає дискурс інструментом розуму, завдяки якому учасники комунікації позбавляються своїх суб'єктивних поглядів заради раціонально вмотивованої згоди «у відповідності до здібностей свідомих учасників інтеракції орієнтуватися у претензіях на значимість» (Хабермас Ю., 1993, с. 325). На соціальність та прагматичність комунікації вказував і Г. Щедровицький, який уточнює це поняття і вводить положення про «мислекомунікації в системах мислєдіяльності» (Щедровицький Г., 1961). Комунікацією він називав не боротьбу за ресурси (комунікація – не приватизація), а створення ресурсів за умови роботи мислення і продуктивної дії. Для нас є важливим зосередити увагу на прагматичності як особливій функції комунікації у продуктивній спільній діяльності, що знайшло відображення у представників діяльнісного підходу.

Висновки. Ми вважаємо необхідним уточнити співвідношення комунікації і спілкування і звернути увагу на те, що вони не є тотожними, спираючись на позицію представників діяльнісного підходу щодо природи комунікативних процесів. За такого підходу функція комунікації не зводиться до передачі-сприйняття інформації, а полягає в інструментальному забезпеченні розвитку діяльності. Результатом комунікації, на наш погляд, є ефект взаєморозуміння у діалозі з іншою людиною в рамках співробітництва

та співтворчості, який досягається за рахунок самовизначення і має прояв у текстах комунікації, що супроводжують вирішення колективних завдань. Відтак, комунікативність є передумовою отримання продуктивного результату у сумісних роботах, а комунікативна компетентність – неодмінна якість ділової людини, зорієнтованої на розвиток колективної діяльності.

Література

1. Андреева Г. М. Социальная психология: Учеб. для вузов / Г. Андреева – М.: Аспект Пресс, 2000. – 375 с.
2. Божович Е. Д. Возможности и ограничения коммуникативной компетенции подростков / Е. Д. Божович, Е. Г. Шеина // Психологическая наука и образование. – № 2. – 1999. – С. 64-76.
3. Волошина О. Компетентнісний підхід до освіти в міжнародних документах і в теоретичних пошуках педагогів у Великій Британії / О. Волошина // Післядипломна освіта в Україні. – 2006. – № 1. – С. 82–85.
4. Григорьева Т. Ю. Коммуникативная компетенция как основа коммуникативного подхода при обучении иноязычной коммуникативной деятельности / Т. Григорьева // Сборник трудов Северо-Кавказского государственного технического университета. – Серия «Гуманитарные науки». – Вып. №10. – Ставрополь, 2003.
5. Жуков Ю. М. Диагностика и развитие компетентности в общении: Практик. пособие / Ю. М. Жуков, Л. А. Петровская, П. В. Растянников. – Киров : ЭНИОМ, 1991. – 94 с.
6. Изаренков Д. Базисные составляющие коммуникативной компетенции и их формирование на продвинутом этапе обучения студентов-нефилологов Д. Изаренков // Русский язык за рубежом. – 1990. – № 4. – С. 54-60.
7. Кан–Калик В. А. Грамматика общения / В. Кан–Калик. – М.: Роспедагенство, 1995. – 108 с.
8. Касториадис К. Воображаемое установление общества / Корнелиус Касториадис; пер. с франц. Г. Волковой, С. Офертаса. – М.: Гнозис; Логос, 2003. – 480 с.
9. Леонтьев А. А. Что такое язык / А. А. Леонтьев. – М., «Педагогика», 1976. – 517 с.
10. Петровская Л. А. Компетентность в общении: Социально-психологический тренинг / Л. А. Петровская – М., Изд-во МГУ, 1989. – 216 с.

11. Пометун О. І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті / О. І. Пометун // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека освітньої політики; під заг. ред. О. В. Овчарук. – К.: «К.І.С.», 2004. – 112 с. – С. 66–72.
12. Почепцов Г. Г. Теорія комунікації / Г. Почепцов. – К. : Видавничий центр «Київський університет», 1999. – 308 с.
13. Равен Дж. Компетентность в современном обществе : выявление, развитие и реализация / Дж Равен; пер. с англ. – М. : Когито–Центр, 2002. – 396 с.
14. Родигіна І. Діяльнісний підхід до формування базових компетентностей учнів / Ірина Родигіна // Біологія і хімія в школі. – 2005. – № 1. – С. 34-36.
15. Шишов С. Е. Компетентностный подход к образованию как необходимость / С. Е. Шишков, И. Г. Агапов // Мир образования – образование в мире. – 2001. – № 4. – С. 8-19.
16. Сидоренко Е. Тренинг коммуникативной компетентности в деловом взаимодействии / Сидоренко Е. – СПб. : Речь, 2004. – 206 с.
17. Хабермас Ю. Теория коммуникативного действия / Ю. Хабермас // Вестник МГУ. – Серия 7. : Философия. – 1993. – № 4. – С. 43–63.
18. Хайдеггер М. Бытие и время / М. Хайдеггер; пер. с нем. В. В. Библихина. – 2-е изд., испр. – СПб.: Наука, 2002. – 450 с.
19. Щедровицкий Г. Технология мышления / Г. Щедровицкий // Известия. – 1961. – 20 октября (№ 234). – [Электронный ресурс] – Режим доступа: www.fondgp.ru/gp/biblio/rus/7/gp61b.doc
20. Щитова И. Ю. Коммуникативная компетентность как составляющая социальной компетентности личности / И. Ю. Щитова // Развитие освіти в поліетнічних регіонах: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (20-23 квітня 2005 р., м. Ялта). – 36 ст. - Вип. 1 [ред.: О. В. Глушман]. – Ялта: РВВ КГУ, 2005. – 276 с. – С. 263-267.
21. Якобсон Р. О. Избранные труды: пер. с англ., нем, франц. / Р. О. Якобсон. – М.: Прогресс, 1985. – 455 с.

Е. В. Добротвор КОММУНИКАТИВНАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ КАК ПРЕДМЕТ НАУЧНОГО ИССЛЕДОВАНИЯ

В статье рассмотрена проблема трактовки коммуникативной компетентности как результата в учебном процессе.

Систематизированы основные подходы в понимании предмета коммуникации, в определении сути коммуникативной компетентности человека.

Ключевые слова: коммуникативная компетентность, коммуникация, продуктивная деятельность.

O. Dobrotvor

THE COMMUNICATIVE COMPETENCE AS THE SUBJECT OF SCIENTIFIC STUDYING

In the article the problem of interpretation of communicative competence as a result of study process is being considered. The main approaches in understanding of the subject of communication in order to determine the nature of the communicative competence of a person are systematized.

Keywords: communicative competence, communication, productive activity.

Рецензенти:

Булгакова Н. Б. — д. пед. н., проф.,

Кокарева А. М. — к. пед. н.

Стаття надійшла до редакції 27.09.2013

УДК 613

О. О. Карпов

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ У МОЛОДІ

Фізична активність і позитивне ставлення до фізкультурно-спортивної діяльності “важливий елемент організації фізичного виховання студентської молоді. У вищій школі необхідно залучати студентів до занять фізичними вправами й формувати у них здоровий спосіб життя. Тому сформувати ставлення до здоров’я як найважливішої цінності, дати необхідні для життя кожного індивідуума знання з валеології, навчити дотримуватися здорового способу життя “основна, на наш погляд, педагогічна умова, яка дозволить сформувати у студентської молоді правильні погляди на здоровий спосіб життя.

Ключові слова: фізична активність, фізичне виховання, вища школа, здоровий спосіб життя, педагогічна умова.

Постановка проблеми. Протягом останніх десятиліть спостерігається тривожна тенденція погіршення здоров’я молоді, фізичної підготовленості студентів. Це пов’язано не тільки зі змінами, які сталися в економіці, екології, умов праці й побуту населення України, але і з недооцінкою в суспільстві оздоровчої та виховної ролі фізичної культури, що відбилося дефіцитом гармонійного розвитку особистості. На сьогоднішній день здоров’я нації викликає побоювання у зв’язку зі збільшенням кількості студентів, які вживають наркотики, алкоголь, палять, а також із низькою руховою активністю молоді тощо.

Формування потреби студентів у здоровому способі життя (ЗСЖ) необхідно для того, щоб студент у роки навчання у вузі прийшов до усвідомлення необхідності дотримання здорового способу життя, став згодом не тільки фахівцем у своїй галузі знань, але й людиною, яка володіла б різного роду вміннями й навичками відновлення організму після напруженої роботи.

Більше 50% студентів не випробовує інтересу до занять або не бажає займатися взагалі. Серед них переважає низький рівень грамотності щодо здоров’я, профілактики захворювань. Головна мета занять фізичною культурою, що проводяться в учбових закладах, це